

Myśliński, Jerzy

"Szkolnictwo, oświata, nauczyciele regionu grójeckiego w latach 1917-1945", Leon Nawrocki, Kielce-Grójec 2005 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 18, 234-235

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leon Nawrocki,
Szkolnictwo, oświata, nauczyciele regionu grójeckiego
w latach 1917–1945,
Kielce–Grójec 2005, s. 256, ilustr.

Na wstępie muszę poczynić zastrzeżenie. Mam pełną świadomość, iż oceniam książkę, która została napisana pod moim kierunkiem i obroniona jako praca doktorska na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego w 1979 r. Usprawiedliwia mnie fakt, że praca – choć w zasadniczych zrębach powstała ponad ćwierć wieku temu – została przed skierowaniem do druku uzupełniona. Autor uwzględnił nowszą literaturę tematu, a nadto, co niezwykle cenne, opatrzył całość obfitym i bardzo ciekawym materiałem ilustracyjnym. Pisząc te uwagi, chciałbym równocześnie zastanowić się nad tym, czy moje sugestie, w zupełnie innej epoce historycznej kierowane do doktoranta, wytrzymały próbę czasu i są w stanie współcześnie zaspokajać potrzeby czytelników, zwłaszcza zainteresowanych regionem.

Kilka słów o autorze, o którym wydawca nie podał podstawowych informacji. Najpierw powiem, że nie jest on z urodzenia związany z opisywanym regionem, choć pracował na terenie Grójeckiego blisko pół wieku (od 1960 r.). Jest kresowianinem, synem osadnika wojskowego, mającego za sobą syberyjskie zesłanie (ostatnio opisał je w odrębnej książce). W Grójeckim pracował autor jako nauczyciel i inspektor szkolny, a po uzyskaniu doktoratu działał też w regionalnych instytucjach doskonalenia nauczycieli. Związek autora z regionem jest bardzo silny, poznał jego historię i współczesność, ma wielu uczniów, którzy przynoszą mu chlubę. Zasłużył się regionowi, który odplacił mu sponsorowaniem wydania tej książki (Rada i Zarząd powiatu w Grójcu oraz burmistrz Warki, gdzie stale mieszka).

Monografia napisana została wedle reguł postępowania badawczego w zakresie historii, autor wykorzystał archiwalia centralne i lokalne, źródła drukowane i statystyczne, lokalną prasę pochodzącą z epoki oraz opracowania. Szczególnie wiele materiału przyniosły obficie wykorzystane kroniki szkolne, do których podchodził z należyty krytycyzmem, mając na względzie wiedzę o tym, że spraw negatywnych w takich kronikach się nie umieszcza. Wykorzystał też wspomnienia nauczycieli, także wywołane, a niepublikowane.

Praca, jakkolwiek składa się z czterech podstawowych rozdziałów, dzieli się na dwie odrębne części: obszerniejsza obejmuje epokę II Rzeczypospolitej, a jeden rozdział poświęcił autor okresowi drugiej wojny światowej. Przedmiotem rozważań autora są nie tylko dzieje lokalnej oświaty, ale także jej społeczne promieniowanie; uwzględnienie tego członu stanowi o nowatorstwie ujęcia tematu. Nie jest to bowiem tylko rejestr rozwoju regionalnego szkolnictwa w Polsce międzywojennej, ale także opisanie ról – cywilizacyjnej i społecznej – jakie szkolnictwo i nauczyciele w Grójeckim odegrali w najnowszej historii regionu.

Dwa pierwsze rozdziały są zbliżone w ujęciu do innych analogicznych opracowań regionalnych poświęconych oświacie. Obejmują „prehistorię” lokalnej

oświaty, a nade wszystko jej nowoczesne początki w końcowym stadium pierwszej wojny światowej. Cezurą zamykającą te rozważania jest rok 1922. Jego prostą kontynuację stanowi rozdział drugi obejmujący materiał do 1939 r. Natomiast za nowatorski uważam rozdział trzeci traktujący o udziale nauczycieli regionu w życiu społeczno-politycznym i kulturalno-oświatowym. Autor przyjrzał się uważnie miejscowej społeczności nauczycielskiej, jej kwalifikacjom i sympatiom politycznym. Odrębnie potraktował warunki pracy i życia nauczycieli, ich działalność związkową. Naturalny był, szeroko opisany udział nauczycieli w życiu kulturalnym regionu i w organizacjach społecznych, w tym w Związku Harcerstwa Polskiego. Mniej znany był dotąd udział nauczycieli w lokalnych samorządach. Na koniec tej części przyjrzał się autor postawie nauczycielstwa grójeckiego wobec strajku nauczycielskiego w 1937 r.

Wiele trudności nastęrczyło autorowi zgromadzenie materiału do rozdziału odnoszącego się do lat 1939–1945, musiał tu bowiem uwzględnić nie tylko szkolnictwo nadzorowane przez okupanta, ale w znacznej mierze tajne nauczanie, które stało się zalążkiem i bazą, na której powstały po wojnie szkoły wyżej zorganizowane i średnie. Wydaje się otóż, że autorowi znakomicie udało się udowodnić hipotezę o bardzo ważnej roli polskiej inteligencji, która wskutek represji i działań niemieckiego okupanta znalazła się na terenie Grójecczyzny i podjęła działalność oświatową, co w przyszłości zaowocowało powstaniem nowych, wyżej zorganizowanych szkół. Nie mogło zabraknąć w tym rozdziale opisu udziału miejscowego nauczycielstwa w działalności polskiego państwa podziemnego i w walce czynnej z okupantem, nie zabrakło też obszernego rejestru strat w ludziach tego zawodu. Zwróć uwagę na krótki, ale bardzo nośny intelektualnie ostatni podrozdział pracy zatytułowany *Wpływ tajnego nauczania na powszechny rozwój oświaty po 1945 r.* Najcenniejsza konkluzja pracy zawiera się m.in. w dwóch krótkich ustępach:

Szczególnie duży był wpływ tajnych kompletów szczebla średniego na środowiska wiejskie. W tych środowiskach, gdzie istniały tajne komplety, rozbudzona i żądna wiedzy młodzież wiejska wspólnie z rodzicami domagała się od władz kontynuowania dalszej nauki w szkole średniej. Na cele tych placówek przekazywano pałace dworskie i inne budynki, gromadzono sprzęt i przekazywano ocalałe pomoce naukowe. Zespoły nauczycielskie szkół średnich składały się z nauczycieli miejscowych oraz wysoko kwalifikowanych nauczycieli warszawskich, którzy po zniszczeniach stolicy znaleźli tu pracę i mieszkania. (s. 233)

Lapidarne Uwagi końcowe sumują dokonania przemian, które pod wpływem rozwoju oświaty w Grójeckiem dokonały się w opisywanych latach, a także po 1945 r.

Generalnie oceniając książkę można stwierdzić, że praca w pełni wytrzymała próbę czasu. Stanowi w miarę pełną i kompetentną charakterystykę oświaty w regionie w niewralgicznych dla rozwoju cywilizacyjnego Polski okresie. Zwróć nadto uwagę na bardzo wartościowy bogaty materiał ilustracyjny, stanowiący uzupełnienie treści książki. Niewiele brakowało, by rzecz mogła być uznana za wzorową, gdyby wydawca nie poskąpił miejsca na indeks nazwisk i miejscowości, a także na dokumentacyjne zestawienie materiału ilustracyjnego.